

תפקידי האות 'ש' התחילית והסופית בערבית עיראקית ובעברית מדוברת, עיון השוואתי

א.מ.ד. חמד מרהון חמד *

جامعة بغداد/ كلية اللغات/ قسم اللغة العربية

hamid.m.hamad@colang.uobaghdad.edu.iq

תקציר:

מחקר זה בוחן את השימוש באות 'ש' התחילית והסופית בעיראקית ובעברית המדוברת, תוך התמקדות במאפייניה הפונולוגיים והסמנטיים בשתי השפות. האות 'ש' מתאפיינת בצליל ייחודי הבולט בנוכחותו ומשמשת תפקיד משמעותי בהבעה של משמעויות מגוונות. מטרת המחקר היא לנתח את הפונקציות המורפולוגיות, התחביריות, הסמנטיות והפרגמטיות של אות זו בהקשרים לשוניים שונים. המחקר הראה כי השימוש באות 'ש' הן כתחילית והן כסופית נובע מהשפעות לשוניות שאולות, על אף קיומן של שורשים שמיים בעיראקית המדוברת ושורשים היסטוריים בעברית המדוברת. שימוש זה נתפס כתוצאה של תהליכי קיצור והתפתחויות לשוניות ייחודיות. **מילות מפתח:** אות 'ש', עיראקית מדוברת, עברית מדוברת, תחילית, סופית.

תאריך الاستلام: 2025/05/17

תאריך قبول البحث: 2025/07/24

תאריך النشر: 2025/09/30

הקדמה

השימוש באות 'ש' כתחילית וכסופית הוא שימוש נפוץ בלשונות בכלל ובעברית מדוברת בפרט. שימוש זה מהווה תופעה לשונית שכיחה המשקפת מטרה בקרב הדוברים לחדש את שפתם כדי להתאים את רמת החיים המתחדשת במהירות. האות 'ש' תופסת מקום מרכזי במבנה ובשימושי השפה המדוברת, הן בעברית והן בעיראקית. מדובר באות שמילאה לאורך הדורות תפקידים תחביריים ומשמעתיים מגוונים, וכיום היא משמשת גם ככלי פרגמטי חשוב בדיבור יומיומי.

האות 'ש' היא אינה רק כלי לשוני אלא גם סמן חברתי ותרבותי, שמיחד קבוצות דוברים ויוצר זהות לשונית משותפת. השימוש בה מעניק לדיבור גוון מקומי ואותנטי.

השימוש באות 'ש' חושף לא רק את הגמישות התחבירית של הלשונות המדוברות, אלא גם את הדינמיות שלהן כמשקפות מציאות חברתית-תרבותית משתנה. במובן זה, האות 'ש' אינה סתם רכיב לשוני טכני, אלא אמצעי תקשורתי מרכזי המעצב את אופי השיחה ואת חוויית הדיבור.

לכן, הניתוח המעמיק של תופעה זו דורש בדיקה של ההקשרים השונים שבהם מופיע השימוש ב'ש' הן בעיראקית והן בעברית מדוברת. בנוסף, חשוב לציין כי השימוש באות 'ש' אינו תמיד קשור לפישוט, ולעיתים הוא נובע מסיבות סוציולוגיות שונות, כגון השתייכות לקבוצה חברתית מסוימת או רצון ליצור זהות לשונית. על רקע זה מתעוררת השאלה: מהם התפקידים הפרגמטיים של האות 'ש'?

המחקר נועד לנתח את השימושים של אות 'ש' כתחילית וכסופית בשתי השפות, ולקבוע את התפקידים השונים של האות בכל לשון על ידי ניתוח דוגמאות רבות, כדי להצביע על קווי הדמיון וההבדל ביניהם. המחקר מבוסס על השערות הבאים: מבחינה פרגמטית-תקשורתית: השימוש באות 'ש' כתחילית וכסופית בעיראקית ובעברית המדוברת נועד בראש ובראשונה לפישוט לשוני ולקיצור מבנים תחביריים, ובכך הוא תורם ליעילות התקשורת היומיומית. מבחינה סוציולוגית: השימוש באות 'ש' ממלא גם תפקידים זהותיים-חברתיים, ומשמש אמצעי לביטוי השתייכות לקבוצה חברתית מסוימת או ליצירת סגנון דיבור בלתי פורמלי.

המתודולוגיה

מחקר זה נוקט בגישה תיאורית משווה, שמטרתה לתאר ולנתח את תפקידי האות 'ש' כתחילית וכסופית, הן בערבית העיראקית המדוברת והן בעברית המדוברת, כדי לזהות את נקודות הדמיון והשוני ביניהן. העיון עוסק בחקר ובניתוח דוגמאות ומבנים לשוניים שבהם מופיעה האות 'ש' בשתי השפות, בין אם בתחילת המילה או בסופה על מנת לחשוף את משמעויותיה ואת תפקידיה השונים.

תהליך איסוף הנתונים מבוסס על מקורות מגוונים מהרשתות החברתיות ומהאינטרנט, המשקפים את השימושים הנפוצים בערבית העיראקית המדוברת ובעברית המדוברת.

ניתוח הנתונים מתבצע דרך בדיקת המבנים הלשוניים שבהם מופיעה האות 'ש' בשתי השפות, וזיהוי תפקידיה השונים בכל הקשר. לאחר ניתוח הנתונים בנפרד עבור כל אחת מהשפות, מתבצעת השוואה בין התוצאות שהופקו כדי לזהות את נקודות הדמיון והשוני בתפקידי האות 'ש' בשתי השפות.

סקירה ספרותית

שפה נחשבת לאבן יסוד של כל ציוויליזציה, שכן היא האמצעי החשוב ביותר להעברת הידע והמורשת ולשימורם. השפה תרמה לאחד בני החברה ולחיזוק זהותם התרבותית והדתית, ולכן היא חשובה לשינויים מתמשכים בהתאם למה שעונה על צרכי בני האדם והחברה.

הלשון היא אחת היצירות המופלאות ביותר של האדם. קשה להעלות על דעת חיים אנושיים ללא לשון, שהרי היא הכלי החשוב ביותר לתקשורת בין בני אדם: היא מאפשרת לנו להעביר לזולתנו ידיעות, תחושות ומחשבות (ניר, 1989, עמ' 6).

הלשון הייתה היבט מכריע בהישרדותו של האדם בתרבויותיו השונות מאז ומעולם. היא מתמקדת, נסוגה ועוברת שינויים בהקבלה לשינויים שעוברת החברה בכללה... לשון המשמשת כלי תקשורת וקוגניציה הייתה הכרחית להתפתחות היחיד והחברה כאחד (ארונין, 2006, עמ' 59).

המחקר הבלשני המודרני מכיר כיום בקדימותה של לשון הדיבור, הן בהיסטוריה של לשונות והן בהתפתחותו הלשונית של הדובר, ורואה את ההבדלים בין לשון הדיבור ללשון הכתב כהבדלים טבעיים, המתחייבים מאופיים השונה של המדיום הכתוב והמדיום המדובר, כל מדיום, אילוץיו ואפשרויותיו.

תחומי החיים השונים מוסדרים על-ידי חוקים ונורמות. בלא אלה לא יוכל לשרור סדר חברתי. ועם זאת, האדם מפיק הנאה מסטייה מהנורמות, משבירה של האוטומטי והשגור. בדרך זו נוצרים סגנונות חדשים באמנות, בארכיטקטורה, בגינון, בלבוש. גם הלשון מוסדרת על-ידי כללים ונורמות, וההנאה מהסטייה מורגשת על רקע הכללים המחייבים. (בן שחר, 2005, עמ' 10).

הלשון המדוברת היא זו "שבכל צורותיה יש סטיות ניכרות מדרכי העברית של... המקורות" הן בשל השפעת הלעז הן בשל חוקי התפתחות כלל-אנושיים. לשון זו רבת גוונים על-פי רמת ההשכלה של הדובר, מעמדו החברתי ועוד (נצר, 2007, עמ' 22).

העיראקית המדוברת

העיראקית המדוברת נולדה בעיראק כתוצאה מהשינויים ההיסטוריים והתרבותיים שהתרחשו במהלך תקופת הכיבוש המונגולי של עיראק במחצית השנייה של המאה השביעית להיג'רה. במהלך תקופה זו, הושפעה השפה העיראקית משפות רבות אחרות, כמו פרסית, טורקית ומונגולית, בנוסף להשפעות מוקדמות יותר משפות הודיות, ארמית וסורית.

אֶחָד הַמֵּאִפִּינִים שֶׁל הָעִירָאקִית הַמְדוּבֶרֶת הוּא הַכִּלְלָתָן שֶׁל מִילִים רַבּוֹת, מִבְּנִים לְשׁוֹנִיִּים וּסְגֻנוֹת הַבַּעַה שֶׁהוֹכֵנְסוּ אֵלֶיהָ מֵהַשְׁפּוֹת הַשׁוֹנוֹת הַלְלוּ. הָעִירָאקִית הַמְדוּבֶרֶת הַנוֹכַחִית הִיטָה בְּשִׁימוֹשׁ עַל יְדֵי תוֹשְׁבֵי עִירָאק בִּמְשַׁךְ כ-700 שָׁנָה, מֵה שֶׁמַּעִיד עַל קִדְמוּתָהּ וִיצִיבוּתָהּ לְאוֹרֵךְ זֶמֶן, בְּנִיגוּד לְדַעַה הַרוּחוֹת בְּקֶרֶב חֶלֶק מֵהָאֲנָשִׁים שֶׁהִיא לְשׁוֹן מְדוּבֶרֶת מוֹדֶרְנִית. (الشبيبي, 2007, 13).

הָעִירָאקִית הַמְדוּבֶרֶת הוֹשַׁפְעָה, בְּשָׁנִים הָאֲחֵרוֹנוֹת, מִשְׁפּוֹת טוֹרְקִית, פֶּרְסִית וְאַנְגִּלִּית. עִירָאק הִיטָה תַּחַת שִׁלְטוֹן הָאִיִּמְפֵּרִיָּה הָעוֹת'מָאנִית בִּמְשַׁךְ מִסְפַּר שָׁנִים, עַד לְתוֹם מִלְחַמַּת הָעוֹלָם הָרִאשׁוֹנָה, כֹּאשֶׁר הַבְּרִיטִים הַחֲלִיפוּ אֶת הָעוֹת'מָאנִים בְּשִׁלְטוֹן בְּעִירָאק. עִירָאק הִיטָה חֲשׁוּפָה לְאוֹרֵךְ זֶמֶן לְמַגְעִים עִם מְדִינוֹת אֲחֵרוֹת, וַיַּחַד עִם הַשְׁפָּעוֹת הִיסְטוֹרִיּוֹת וְתִרְבוּתִיּוֹת מִשׁוֹתָפוֹת שֶׁהַחֲלוּ כִּבֵּר עִם שִׁלְטוֹן הָאִסְלָאִם עַד לְעִידָן הַמוֹדֶרְנִי, כֹּל אִלּוּ תִרְמוּ לְהַחֲלֹפֶת מִילִים לְשׁוֹנוֹת וּלְקִשְׁרֵי הַשְׁפָּעָה הַדִּידִים עִם הַמְדִּינוֹת הַשְּׁכֵנוֹת. (العامري & ضيغمي, 2007, ص48).

הָעִירָאקִית הַמְדוּבֶרֶת נִחְשַׁבַּת לְלְשׁוֹן הַשּׁוֹלֵטָה בְּקֶרֶב דּוּבְרֵי הָעֵרֶבִית בְּעִירָאק אֲפִילוּ בְּקֶרֶב אִלּוּ שִׁמְדִּבְרִים בְּשָׁפּוֹת אֲחֵרוֹת. לְשׁוֹן זֶה מִשְׁמַשֵּׁת בְּצוּרָה נִרְחַבַּת בַּחֲיֵי הַיּוֹמִיּוֹם, בְּאַמְצַעֵי הַתְּקִשׁוּרָה, בְּקוֹלְנוּעַ, בְּתִיאֲטְרוֹן, בְּתוֹכְנוּת רִדּוֹ וּטְלוּוִיזִיָּה, וְכֵן בְּהִרְצָאוֹת חִינוּכִיּוֹת וּבְדִינוֹת מִמְשַׁלְתִּים וּפְרִלְמִנְטִרִים. בְּנוֹסֶף לַכֶּךָ, הָעִירָאקִית הַמְדוּבֶרֶת מְשׁוֹלֶבֶת לְעִיתִים גַּם בְּטִקְסִטִּים כְּתוּבִים, בְּמִיּוֹחַד בְּשִׁירָה עִמְמִית, בְּסִיפּוֹרִים עִמְמִיִּים, בְּדִיאֲלוֹגִים שֶׁל רּוֹמָנִים וּמַחְזוֹת, וְגַם בְּמַכְתָּבִים אִישִׁיִּים.

הָעִירָאקִית הַמְדוּבֶרֶת הִיא תּוֹצֵרֶת שֶׁל שְׁכּוֹת לְשׁוֹנוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁנִּטְצְבְּרוּ לְאוֹרֵךְ הַהִיסְטוֹרִיָּה שֶׁל עִירָאק, כּוֹלֵל שׁוּמְרִית, אַכַּדִּית בְּשֵׁתִי הַגִּרְסָאוֹת שֶׁלָּהּ – בְּבִלִּית וְאַשּׁוּרִית, אֶרְמִית וְעֵרֶבִית (مطر, 2009, ص 9).

הַדּוֹקְטוֹר טֵהָא בֶּאֱקֶר, הַחּוֹקֵר הָאַרְכֵּאוֹלוֹגִי הָעִירָאקִי הַמְפּוֹרְסִם, מַצִּיֵּן " כִּי עֲלִינוּ לְבַחֵן מַחֲדָשׁ בַּחֲנִינָה יְסוּדִית אֶת מֵה שֶׁכִּינוּ הַמִּילּוֹנִים הַקְּדוּמִים שֶׁלָּנוּ "מִילָה שְׁאוּלָּה". שֶׁכֵּן נִיתֵן לְהוֹכִיחַ בְּרָאוּת הִיסְטוֹרִיּוֹת שֶׁאֵינָן מוֹטְלוֹת בְּסַפֵּק כִּי מִרְבִּית הַמִּילִים שֶׁסּוּגוּ תַּחַת מוֹנַח מְעוֹרְפֵל זֶה הֵן לְמַעֲשֵׂה חֶלֶק אוֹתֵנְטִי מִמּוֹרֶשְׁתָּנוּ הַלְשׁוֹנִית הַקְּדוּמָה, וּבִפְרָט מִן הַשְׁפּוֹת הָעֵתִיקוֹת שֶׁשֶׁגְּשְׁגוּ בָּאַרְצוֹת תִּרְבוּיּוֹתֵינוּ הַקְּדוּמוֹת, כְּגוֹן הַשׁוּמְרִית, הַבְּבִלִּית וְהָאַשּׁוּרִית, אֲשֶׁר מְקוֹרָן מִשׁוֹתָף לְעֵרֶבִית. וְלֹא רַק שְׁפּוֹת אִלּוּ נִכְלָלוֹת בַּכֶּךָ, אֲלֹא גַם רַבּוֹת מֵהַמִּילִים הָאַרְמִיּוֹת לְעִנְפֵיהֶן הַשׁוֹנִים, וְכֵן מִן הַשְּׁפָה הָעֵרֶבִית" (جاسم وبولص, 2023, ص 20).

אוֹצֵר הַמִּילִים שֶׁל הָעִירָאקִית הַמְדוּבֶרֶת מִחֻלָּק לְשָׁנִי חֲלָקִים עִיקָרִיִּים:

מִילִים לוֹעִזִּיּוֹת: כּוֹלָלוֹת מִילִים שֶׁשְׁאוּלוֹת מִשְׁפּוֹת פֶּרְסִית, טוֹרְקִית וְעוּד.

מִילִים עֵרֶבִית מִחֻדְשׁוֹת: מִילִים עֵרֶבִיּוֹת בְּמִקּוֹר, אֲךָ עֲבְרוּ שִׁינוּי בְּמַהֲלָךְ הַשָּׁנִים עַקֵּב עֵרְבּוֹב עִם עַמִּים לֹא עֵרֶבִים. הַשִּׁינוּיִים כּוֹלָלִים חִילּוּפִים, תּוֹסַפּוֹת, חִסּוּרִים, הַסְּגָרָה, הַטְּעָמָה, סִדֵּר וְתִיאּוֹם. הַמִּילִים הַמְּחֻדְשׁוֹת הֵן אֵלֶּה שֶׁהֵן תּוֹצֵרֶת מִחֻבְרוֹת מִחוּץ לְמֵאגֵּר הַשְּׁפָה הָעֵרֶבִית הַסְּפְרוּתִית וְנִחְשַׁבּוֹת לְחֶלֶק מֵהָעִירָאקִית הַמְדוּבֶרֶת (الشبيبي, 2007, 13).

ניתן להצביע על שלושה ענפים עיקריים בעיראקית המדוברת: הענף הדרומי, הענף המרכזי והענף הצפוני. כל סוג משדר השפעות תרבותיות ועירוניות, כאשר הסוג העירוני בולט בצורה ברורה בערים, בעוד שהסוג הכפרי מתאפיין יותר באזורים הכפריים והבדווים. קיימת חפיפה בתכונות הלשוניות בין סוגים אלו בעקבות אינטראקציות תרבותיות וחברתיות. למרות המגוון הזה, ישנה נטייה להתקרב בין הסוגים בעידן המודרני, בזכות שיפור אמצעי התחבורה, אמצעי התקשורת, והשפעת החינוך המעודדת שימוש בשפה הספרותית (العامري & ضيغمي, 2007, ص 49-50).

אפשר לומר שבעיראק קיימת לשון מדוברת עיקרית שמאגדת את הלשון המדוברת ומכילה תכונות מיוחדות מהשפות השונות, כמו ערבית ספרותית וגם השפעות נוספות. זו יכולה להיקרא "לשון המעמד המשכיל", שהיא שפה שמדוברת בעיקר על ידי אנשי חינוך, מורים בבתי ספר ובקהלים שמבצעים דיונים ספרותיים או אקדמיים בצורה לא רשמית. לצד זאת, קיימות גם הרבה לשונות מדוברות מקומיים שנמצאות בשימוש במקומות שונים בעיראק (العامري & ضيغمي, 2007, ص 50).

העברית המדוברת

הדעה המקובלת ביחס לתהליכי הצמיחה של העברית המדוברת היא שנקודת המפנה בתהליך הייתה בתקופת העלייה השנייה. על אף המאמצים הכבירים שנעשו מאז שנות השמונים של המאה התשע-עשרה למען הגשמת רעיון הדיבור העברי, הניסיון להפוך את העברית ללשון הבסיס של חברה "החל להכות שורשים כעשרים וחמש שנה אחרי עלייתו של בן-יהודה, בסביבה החברתית שנוצרה בימי העלייה השנייה. רק הקו החברתי החדש, שבתאים החברתיים, של העלייה השנייה, מימש דיבור עברי במסגרת חברתית" (רשף, 2016, עמ' 387).

העברית המדוברת מבוססת על לשון המקורות העבריים לדורותיה בלי שתהיה מוגבלת לאחד מהם, שהיא בעלת גיוון סגנוני משלה ופתוחה לכל ההשפעות הפועלות על לשונותיהם של עמים בני תרבות בין-לאומית מחד, ובעלי מסורת עתיקה מאידך. כן יש לה ניבים וביחוד מבטא משלה, המסגירים את דובריה בעל-כורחם כישראלים או צברים. שלמה יזרעאל מניח ש"התהוותה של העברית המדוברת לא הייתה החייאה של לשון מתה, אלא יצירה של שפה חדשה שהייתה בנייתה של מערכת לשונית חדשה" (יזרעאל, 2003, עמ' 220).

קיימת אפוא תמימות דעות באשר לשכבה התחתונה, היא לשון הדיבור, שזו לשון קולחת, שאין בה הקפדה על כללי הלשון, ואולם גושן מדגיש שהיא שואבת גם מן הסלנג, וזו הדעה הרווחת, ואילו שָׁלוֹ לבדו מכנה אותה כולה עברית סלנגית. כאמור, המקובל הוא שלשון הדיבור כוללת בתוכה את הסלנג, שאף הוא כמוה נחשב לא-פורמלי ולא מחויב לתקן הלשוני, ואף חלק ממאגר מילותיהם משותף. דווקא בשל קווי השיתוף אין ההבחנה בין השניים ברורה כל עיקר, סבור שהסלנג נבדל מן הדיבור העממי בהיותו אופייני לקבוצות מוגדרות, והוא נחשב ל"נמוך" יותר בגלל ריבוי סטיותיו מן הלשון התקנית-הממוסדת (נצר, 2007, עמ' 23).

אות 'ש' בעיראקית ובעברית מדוברת

האות 'ש' היא אחת האותיות הבולטות מבחינה פונולוגית, הן בעיראקית מדוברת והן בעברית מדוברת. היא בעלת צליל הנוצר במגע בין הלשון לחרך הקדמי של הפה, דבר זה נותן לה קול מאופיין שמושך ליבו של השומע. השימוש באות 'ש' נפוץ ומובחן בצורה משמעותית בעיראקית המדוברת, באופן שאינו תואם את תדירות השימוש בה בערבית הספרותית. כידוע, תדירות השימוש באות 'ש' בערבית הספרותית אינה עולה על אחוז אחד. נתונים סטטיסטיים מראים כי האות 'ש' מופיעה בקוראן (2124) פעמים בלבד, ומהווה שיעור מזערי של (0.64 % בלבד, בהשוואה לאות 'א' המופיעה (43,542) פעמים, בשיעור של (13.17 %). בנוסף, סטטיסטיקות אחרות מצביעות על כך שתדירות השימוש באות 'ש' בערבית הספרותית אינה עולה על (0.73%), שיעור הנחשב לנמוך ביותר (السليم, 31.10.2017).

אות 'ש' בעיראקית מדוברת משמשת במגוון רחב של תפקידים לקסיקליים, תחביריים וסמנטיים. השימוש בה, הן כתחילית והן כמוספית, מעיד על תפקידה המרכזי במבנה הלשון. השימוש באות 'ש' בעיראקית מדוברת נוצר מקיצורים רבים, השכיח ביותר הוא נוצר מקיצור למילה (شنو Šinū) במשמעות, מה. מילה זו נוצרה מקיצור של המשפט "أَيُّ شَيْءٍ هُوَ āy Šayyi Huwa?" איזה דבר הוא. מילת השאלה "אֵי" נשמטה, נשאר הביטוי "שֵׁי" הו", לאחר מכן הביטוי עבר תהליך של הלחם והחלפת אות 'י' באות 'נ' המילה נהיתה "Šinhuwa" שמשמשת בדרום עיראק. גם המילה זו התקצרה עד שנוצרה הצורה הנוכחית (شنو Šinū). כגון: לאחר מכן קוצרה המילה ל 'ש'. למשל:

1. "ما عرف شيدرس"

Mā'arif šidris

אינו יודע מה ללמוד.

קיצור זה מעיד על הרצון לפשט את השימוש בביטוי הלשון, וזהו המטרה העיקרית של דוברי הלשון. דבר זה הופך את הלשון לנגישה יותר ומאפשר תקשורת יעילה ומהירה בין בני השיח. מחקרים בלשניים מציינים שהאות 'ש' נטועה עמוק בשורשיה העתיקים של השפה העיראקית, כאשר מקורה נעוץ בשפות השמיות והאכדית. על פי מחקרו של א"מ עות'מאן ע'אנם מוחמד, צליל ה-'ש' מתאפיין בתכונות פונטיות ההופכות אותו למתאים לביטוי משמעויות של התפשטות ופיזור, תכונה שנוכחת גם בשפות קדומות כגון השומרית והאכדית. יש לציין שבשפה האכדית האות 'ש' שימשה כתחליף לצליל אות (ת'), שלא היה קיים בשפה זו, דבר המעיד על תפקיד מרכזי שהיה לאות 'ש' בעיצוב המשמעויות.

בנוסף, החוקרים מדגישים את ההשפעה ההדדית בין השפות השמיות לאכדית בשימוש הסופית התיאורית (-iš), אשר דומה בתפקידה ובמשמעותה לשימוש באות 'ש' בעיראקית המדוברת. השפעה זו מעידה על מקוריותה

של סופית זו בשפות העיראקיות הקדומות ועל המשכיות השפעתה בניבים המדוברים עד היום (محمد، 2020،
صفحة 12-14).

בעברית מדוברת השימוש באות 'ש' הן כתחילית והן כסופית, תופעה נפוצה ביותר שמעידה על דינמיות
הלשון והתפתחותה. למשל:

2. " אבל זה לא שיש שם המון דברים "

יש לציין שהאטימולוגיה של המילית 'ש' שנויה במחלוקת, יש שלוש דעות עיקריות לגבי נושא זה:
הראשונה רואה בכינוי אחד את המקור של השני (אשר, ש), ז"א ה'ש' נגזרה מ- 'אשר'. השנייה מציעה ששני
הכינויים נובעים מצורה פרוטו-שמית משותפת, והדעה השלישית טוענת שאין קשר אטימולוגי ביניהם. היונגרד
מאתגר את הדעה שאין קשר אטימולוגי בין הכינויים וטוען כי הכינוי "ש" הוא גרמטיקליזציה של "אשר" שעברה
קיצור פונטי (ענבר, 2019, עמ' 54).

אנו נוטים לתמוך בדעה הטוענת כי האות 'ש' אינה אלא תוצאה של פישוט פונטי של המילית "אשר". עדות
לכך נמצאת במקורות לשוניים והיסטוריים, והדבר מציג את מטרת דוברי השפה לקצר מילים בשל תדירות
השימוש בהן. בנוסף, ניתן לומר שהצורך בפישוט השפה בחברה העברית תרם להתפשטות השימוש ב 'ש' כתחליף
מהיר וקל להגייה של המילית "אשר". התפתחות זו משקפת בבירור את השפעתם של גורמים חברתיים ותרבותיים
על התפתחות השפה.

אות 'ש' כתחילית בעיראקית ובעברית מדוברת

האות 'ש' משמשת כתחילית הן בעיראקית מדוברת והן בעברית מדוברת, וממלאת תפקידים חשובים הן
בעיראקית מדוברת והן בעברית מדוברת, נסקור כמה מהתפקידים העיקריים שלה בשתי השפות:

השימוש באות 'ש' כסימן לפקודה

בעיראקית מדוברת, האות 'ש' משמשת כסימן קונוטטיבי לפקודה או לציווי כדי להשתיק משהו על ידי
החזרת האות 'ششششش', למשל:

3. " ششششش، لا تحجي شي تعال ورايه. "

"Ššš lā taḥcī šī ta'āl warāyya."

שששש אל תדבר, בוא אחרי.

השימוש בחזרה על האות "ש" נחשב ככלי להשתקת בן אדם או לבקשת שקט משקף פונקציה סמנטית
ייחודית של האות. במקרה זה, אין ל-"ש" משמעות לשונית מוגדרת, אלא היא מבטאת הוראה או הנחיה בצורה לא
מילולית.

שימוש זה גם נפוץ בעברית מדוברת :

4. "אחרי זה החליטו המארגנים לנסות להשתיק אותנו ועברו ממקום למקום עשו ששששששששש" (רוזנטל, 2018, עמ' 722).

מקור השימוש הזה, הן בעיראקית והן בעברית, נובע מתהליכים פונולוגיים של קיצור או החלפה. בעיראקית, החלפת האות הראשונה של הפועל 'אִסַּת', גם כן יש שימוש באות 'סין' באותה משמעות. בעברית מדוברת, השימוש הוא קיצור של המילה 'שקט' המשמשת בהקשרים שונים להבעת פקודה.

השימוש באות 'ש' כמילת שאלה

בעיראקית מדוברת, האות 'ש' משמשת בתפקיד מילת שאלה, ולכן ניתן לומר שהיא בעלת תפקיד מרכזי ביצירת שאלות. שימוש זה שכיח ביותר בדיבור היומיומי בעיראקית.

5. "هاي البنية شسمها؟"

"Hāy il-binye šesmahā ?"

הבת הזאת, מה שמה ?

האות 'ש' משמשת כמילת שאלה, ומחליפה את מילת השאלה 'כָּמ' kam ' בערבית הספרותית. שימוש זה משקף את הנטייה לקיצור ולפישוט ההבעה. דוגמה אחרת:

6. "شكد عندك فلوس؟"

Šgadd 'indak flūs ?

" כמה כסף יש לך ?"

בעיראקית מדוברת, המילה שִּגְד (Šgadd) נוצרה מצירוף התחילית 'ש' למילה גִּד (gadd), שבעצם נגזרת על פי המילה قَدْر (Qadr) בערבית ספרותית שמשמעותה כמות עם החלפת האות 'ק' באות 'ג', וכך מקבלים את במילה 'שִּגְד' לשאלה על הערך או הכמות. המילה "שִּגְד" מקצרת את המשפט "أي شيء قدر (Ayyu šay'in qadr)" איזה דבר בערכו? למילה אחת. דוגמה דומה לכך היא המילה شَكْثَر (škathar), יש לציין שהמילה משומשת גם בהוספת רבות אות שִּגְד (Ešqadd), إشكثَر (Eškathar) באותה משמעות (السليم, 2016.11.24).

בעברית מדוברת 'ש' משמשת מילית שאלה-פנייה, מצטרפת תמיד לפועל בעתיד בגוף ראשון:

7. "שאַעֲשֶׂה תה?" (רוזנטל, 2018, עמ' 680).

השימוש באות 'ש' להבעת שאלה רטורית

בעיראקית המדוברת, השימוש באות 'ש' להבעת שאלה רטורית נפוץ ביותר, שבה האות משמשת כמרכיב לשוני ליצירת שאלות רטוריות או להבעת ספק. תפקידה במקרים אלה אינו לשאול שאלה הדורשת תשובה, אלא להדגיש טענה או רעיון, או להביע תמיהה, ספק או אירוניה. שימוש זה משקף את העושר הלשוני והתרבותי של

השפה העיראקית המדוברת, ומדגים כיצד אלמנטים לשוניים יכולים לשמש לא רק לתקשורת מילולית, אלא גם להעברת מסרים רגשיים וסגנוניים.

8. "شطالة اليوم الجميلة"

"Šṭāle'a il-yōm il-jamīla"

איך נראה היפה היום.

בעברית מדוברת, נמצא שהשימוש באות 'ש' כחלק ממרכיב לשוני כדי להביע שאלה רטורית .

9. "מה פתאום שמיליארדים מהתקציב הרוסי יגיעו לישראל?" (נירנבורג, 04.12.2016)

הביטוי "מה פתאום ש...?" משמש להבעת פליאה או התנגדות למשהו בלתי צפוי או בלתי הגיוני. האות 'ש'

אינה מילת שאלה בפני עצמה, אלא היא חלק מהמבנה הלשוני "מה פתאום ש...?" המשמש להבעת פליאה.

השימוש באות 'ש' להבעת אתגר

השימוש באות 'ש' כדי להביע אתגר, מעיד על כוחה הפונולוגי של האות. המבטא החד והבולט של האות

משפיע בצורה ישירה על הנמען, והופך אותה לאמצעי יעיל להעברת מסר אתגרי.

בעיראקית מדוברת, אנו מוצאים שימוש באות 'ש' במטרה להביע מסרים חזקים ומאתגריים:

10. "شحك توصل للعراق."

"Šḥaddak tawṣal lil-'Irāq."

"אני מאתגר אותך להגיע לעיראק."

המילה "شحك" (Šḥaddak), שמשמעותה "אתגר אותך כדי לעשות משהו", מורכבת משלושה מרכיבים:

האות 'ש', המילה "حد" (Ḥadd) שמשמעותה: גבול, אדם, סוף, בתוספת כינוי הגוף "ك". מילה זו משמשת להבעת

אתגר. חשוב להדגיש כי המילה משמשת לתמיד עם תוספות מורפולוגיות (כינויי גוף). מילה זו נושאת משמעות

חברתית המצביעה על אתגר, והיא מופיעה בשיחות יומיומיות. היא חלק מהלקסיקון העממי העשיר במילים

פשוטות בעלות משמעויות עמוקות.

בעברית מדוברת, אנו מוצאים שימושים באות 'ש' במטרה להביע מסרים חזקים ומאתגריים, אף על פי

שתופעה זו אינה שכיחה כמו בעיראקית, אלא היא קיימת ומהווה חלק מהיצירתיות הלשונית של הדוברים:

11. "כיף לשמוע אותם, הם אחלה והשירים שלהם דופקים ת'ראש בטירוף, שימותו הקנאים" (רוזנטל, 2018,

עמ' 700).

בעברית מדוברת, הביטוי "שימותו הקנאים" משמש לעיתים קרובות בתפקיד של אתגר. לביטוי אופי

מטאפורי המבטא ביטחון וגאווה רבה ביחס לנושא הנדון (אם זה הישג, דבר מה מהנה או הצלחה אישית) תוך

אתגר עקיף למבקרים או לקנאים. הביטוי זה מביע אתגר נפשי המכוון כלפי אלו שנתפסים כאויבים פוטנציאליים

בהקשר. הביטוי כאן מביע עמדה עצמאית מתריסה (רוזנטל, 2018, עמ' 700). האות 'ש' הוא שנותן לביטוי את האופי של האתגר.

השימוש באות 'ש' להבעת התפעלות

בערבית עיראקית מדוברת, השימוש באות 'ש' כתחילית לצורך הבעת תמיהה או התפעלות נפוץ מאוד. אף על פי ששימוש זה דומה במבנהו לשימוש באות 'ש' כמילית שאלה, כאן תפקידה של התחילית הוא להדגיש את עוצמת ההתפעלות או התמיהה של הדובר. למעשה, מדובר במעין קריאה רטורית המביעה פליאה או תדהמה, ולא דווקא בקשה לקבלת מידע.

12. "هاي شطالع اليوم تخبل بملابس العيد".

"Hāy shaṭāle' il-yōm, tkhabbil b-malābis il-īd"

"יו, איך אתה נראה היום, מהממת בבגדי החג!"

האות 'ש' במשפט זה היא אמצעי פונטי הבעתי המשקף עד כמה הדובר אוהב את הופעתו של האדם האחר בחג. הוא נותן לדיבור אופי רגשי וקבלה חברתית בהקשר זה. אפשר לומר שהאות 'ש' במשפט הנ"ל, היא יותר מסתם אות, אלא אמצעי לשוני חשוב הנושא עמו קונוטציות תרבותיות וחברתיות, ומשקף את אופי האינטראקציה הלשונית בין אנשים בחברה העיראקית.

בעברית מדוברת, השימוש באות 'ש' על מנת להביע התפעלות זהה מאוד, והוא מסכם את רגשותיו של הדובר כלפי דבר כלשהו.

13. "שיואו אחי קלוט איך היא רוקדת/ יש לה גוף שולחת כל גבר לאילוף" (חיילי הנקמה וישי לוי, 2004).

המילה "שיואו" מתהווה מהמילה האנגלית "wow", "וואו" עם הוספת התחילית 'ש' כדי להגביר את ההבעה על פליאה ותדהמה. מילה זו משמשת בדרך כלל בשיחות לא רשמיות, מבטאת רגשות עזים כמו הפתעה או פליאה, וזו מילה מודרנית שהפכה פופולרית בקרב צעירים. לרוב, המילה באה בראש המשפט וניתן להשתמש בה במצבים חיוביים או שליליים.

דוגמה שלעיל, מבהירה היטיב איך הלשון יכולה לשמש ליצירת צורות חזקות ולתקשר רגשות בצורה עמוקה, גם אם באופן לא תמיד מדויק. היא משקפת גם את השינויים שעוברת העברית המדוברת, וההשפעות של התרבות הפופולרית על השפה והחברה.

השימוש באות 'ש' להבעת סלידה וגינוי

ניתן להשתמש באות 'ש' כדי להביע על גינוי ואי רצון, בעיראקית השימוש הזה משתקף כשהדובר רוצה להביע על אי שביעת הרצון כלפי מצב כלשהו.

14. "شصار يعموده يوميه نفس القوانه، سميحه..."

"Sh-ṣār ya m'awda, yawmiyya nafs il-gwana Samīḥa..."

"מה קרה, חמודה, כל יום אותו סיפור, סמיחה..."

בדוגמה שלעיל, האות 'ש' משקפת את המצב הרגשי של הדובר, שהוא תערוכת של סלידה וגינוי על דבר מה. בהקשרים מסוימים, אות 'ש' עשויה להיות חלק משיטה של זלזול, גינוי או קריאה, בהתאם לטון ולהקשר שבו היא משמשת. כאן, המילה شصار (Sh-ṣār) "מה קרה", מבטאת אי שביעת רצון מהחזרה על אותו דבר כל יום, ומשמשת למשך תשומת לב לחזרה המשעממת או המתמדת של משהו. בעברית מדוברת, יש שימוש דומה לזה שאות 'ש' ממלאת תפקיד בהבעת גינוי.

15. "שזה מה שקורה פה כל הזמן?"

האות 'ש' בביטוי זה ממלאת תפקיד מרכזי המבטא לעיתים קרובות גינוי או תלונה על מצב שחוזר על עצמו. כך, האות "ש" מהווה רכיב מפתח בהבנת המבנה והמסר של הביטוי.

השימוש באות 'ש' להבעת איחול וקריאה

בעברית מדוברת, אות 'ש' משמשת כתחילית שמביעה איחול וקריאה בהקשרים שונים.

16. "היא מנסה להיכנס לטלוויזיה ושוב להתחתן ... מ. לעשות, שיהיה לה במזל".

האות 'ש' בהקשר זה, משמשת כמרכיב מצירוף שיוצר מבנה תחבירי המביע משאלה או תקווה. על ידי הוספת האות 'ש' לפועל 'יהיה', המבנה בכללותו מבטא את רצונו של הדובר שמהו חיובי יקרה לאדם כלשהו. הביטוי "שיהיה לה במזל" הוא ביטוי נפוץ בקרב בני העם המשמש להבעת ברכה או איחול טוב.

בעיראקית מדוברת, השימוש באות 'ש' אינו נפוץ באותו אופן כפי שהוא מתבטא בדיבורם של דוברי העברית, ולפי קורפוס המחקר, לא נמצאו שימושים כאלו.

השימוש באות 'ש' להבעת הדגשה

ההדגשה (מבחינה לשונית) היא תופעה שבה יש שימוש במילה, הברה או אפילו מרכיב תחבירי כדי למשוך את תשומת ליבו של הנמען, תופעה זו מתקיימת בכל רמות הלשון: פונטיקה, מורפולוגיה, סמנטיקה ותחביר. תפקידה המקורי הוא להדגיש מידע חשוב ולהצביע על דבר מסוים כדי ליצור הדדיות בין המוען לנמען.

בעיראקית מדוברת, השימוש באות 'ש' להבעת הדגשה נפוץ במגוון מצבים ונועד להטעים את הרגש או הכוונה בדברים הנאמרים.

17. "هسه شتترجي مني بعد كل هذا"

"Hass-sh-tatarḡa minni baḥad kull hatha"

"אז עכשיו, מה אתה עוד מצפה ממני אחרי כל זה?"

המילה שִׁתְרָגִי (sh-tatarğa) משמשת בערבית עיראקית כדי להביע לא רק בקשה אלא גם דגש רגשי חזק, המלווה לעיתים בתחושת אי-אמון או פליאה. השימוש באות 'ש' (ش) מצטרף לרוב לפעלים, ויוצר הבעה רגשית מודגשת שמטרתה לחזק את הבקשה או להביע תחושה עמוקה של ציפייה או תקווה.

גם כן אות 'ש' יופיע בסוף המילה להביע הדגשה:

18. "فلوسيش بويه .. فلوسيش ماتكليلي هو انه يمته نتطرتج تتطيني فلوس وخله وكام "

Flouseesh boya.. Flouseesh matkelleeli huwa inne yimta ntartak tintini flous wkhalla wkaam

"איזה כסף, אחי.. איזה כסף תאמור לי, אני ממתי מחכה לך לתת לי כסף, ועזב את המקום"

במשפט הסופית "יש" שמצטרפת למילה فلوس (Flouseesh) כסף, מתפקדת כאמצעי להדגשה. התפקיד הלשוני של סופית זו הוא להדגיש את המשמעות ולחזק את הרעיון הנמסר במשפט. לרוב, סופית זו משמשת בעיראקית מדוברת כדי להפוך את שם העצם למצב של תמיהה או הדגשה חזקה של התואר או הנושא המצוין.

בעברית מדוברת, אות 'ש' נחשבת כלי חשוב להבעת הדגשה, מכיוון שהיא בעלת השפעה פונטית מושכת ומעוררת סקרנות אצל הנמען:

19. "ואם שכחת, שיהיה ברור לך, שבשווקים כבר מסמיקה לה הולנסיה" (רוביק, 2018, 698).

ביטוי "שיהיה ברור" מציין שהדובר (המוען) רוצה להדגיש נקודה מסוימת כדי שהמאזין (הנמען) יבין אותה בצורה ברורה ולא ישאיר מקום לספק או לבלבול. כאן האות 'ש' משחקת תפקיד ביצירת ניגוד פונטי בטקסט, בין צלילים חדים וחזקים לצלילים רכים ועגולים. לכן הוא תורם לבניית קצב מסוים לטקסט, והופך אותו לאטרקטיבי יותר לאוזן, ובכך תורם לבניית דימוי מנטלי ברור עבור המאזין. שימוש זה משקף את המצב הפסיכולוגי של האדם המדבר, ומדגיש את תחושת הכעס או הטינה שלו.

השימוש באות 'ש' להבעת שלילה

השלילה היא מרכיב מנטלי אוניברסלי המשמש לציין היעדרותו של דבר מה, בין אם זהו עצם, פעולה או רגש. משום כך, שפות משתמשות בדרכים שונות ומגוונות במבנה בסיסי זה כדי להביע משמעות שלילית. שפות שונות משתמשות בדפוסי שלילה שונים, למרות קיומן של תכונות אוניברסליות מסוימות, כמו הצבת סימן השלילה לפני הפועל (חמד, 2024, 1510).

בעיראקית מדוברת לפעמים האות 'ש' מתפקד בתפקיד מילית שלילה, תופעה זו היא חלק מהמאפיינים הייחודיים שלה:

20. "أني شمعرفني بهاي السوالف"

" Ani sh-ma'rifni b-hayy sawalf "

"אינני יודע דברים כאלה"

המילה شمعرني (sh-ma'rifni) פירושה (אינני יודע). שימוש זה משקף את הנטייה לקצר או להחליף מילות או ביטויים כדי להקל את השימוש בהם. תופעה זו היא דוגמה מעניינת לאופן שבו שפות מתפתחות ומשתנות בהתאם להקשרים תרבותיים וגיאוגרפיים.

בעיראקית מדוברת, האות 'ש' משמשת לעיתים קרובות כמרכיב בביטויים המביעים שלילה, ולעיתים היא אף מרכיב חיוני ליצירת משמעות זו.

21. "لاتخافين بينيتي عمج يرجع ان شاء الله مادام مامش خبر عنه معناها عايش"

La-tkhafīn yā-bnītī 'ammich yerja' in-shā'-Allāh mā-dām mā-mish khabar 'an-ah mā'nā-hā 'āyish.

"אל תפחדו, ביתי, דודך יחזור בעזרת השם כל עוד אין חדשות עליו, דבר זה מציין שהוא חי."

המילה مامش (mā-mish) היא קיצור המורכב משני חלקים: המילית ما (mā), המשמשת לשלילה הן בערבית ספרותית והן בעיראקית מדוברת. המילה مش (mish) היא קיצור של הביטוי من شيء (Min shay'). אז مامش (mā-mish) משמשת כביטוי שלילה שפירושה 'אין' והיא מילה נרדפת למילה 'maku' הפונקציה שלה היא להביע שלילה, והיא משמשת בעיקר בדיבור היומיומי כדי לציין שמהו לא קיים או שמהו לא קורה.

יש להבחין כי בעיראקית המדוברת, האות 'ש' אינה מופיעה בסופי מילים בהקשרים של שלילה, כפי שמקובל במצרית מדוברת או לבנונית מדוברת, אף על פי שמקורה באותו יסוד – המילה شيء (Shay) שפירושה 'דבר'. יוצא דופן מכך הביטוי העיראקי הייחודי "مامش Ma-mish (سليم، 13.10.2017).

ניתן לומר שהתפקיד העיקר של האות 'ש' לא להביע שלילה אלא היא חלק מביטוי שלילה, מכיוון שקודמת לה מילת השלילה 'לא'.

בעברית המדוברת, לפי קורפוס המחקר, לא באה האות 'ש' בתפקיד מילת שלילה.

האות 'ש' כסופית בעיראקית ובעברית מדוברת

השימוש באות 'ש' כסופית בשפות שונות, ובפרט בערבית מדוברת ובעברית מדוברת, מהווה תופעה לשונית מרתקת המעידה על דינמיות והשפעות בין-לשוניות.

השימוש באות 'ש' להבעת חיבה

בעיראקית מדוברת, אות 'ש' משמשת לעיתים קרובות כסופית, במטרה להביע חיבה או רכות כלפי בן אדם או דבר שאליו מתייחסים.

22. "ألف ألف مبروك النجاح والتخرج حبيبي رنوش"

Alf alf mabrūk al-najāḥ wa-l-takarruj ḥabībī Rannūš

אלף אלף מברוק להצלחה ולסיום לימודים אהובתי רנוש

'רנוש' (Rannūš) שם עצם פרטי של נקבה הנגזר מהשם 'רנא' Rana, שהוא אחת מצורות שמות העצם המציינים חיבה בערבית מדוברת. הסופית 'וש' משמשת לציון הקטנה או חיבה. גם כן סופית זו מציינת שמות תואר חיוביים:

23. انت صاير اليوم فرفوش !

Enta šāyer el-yōm farfūsh

אתה נהיית היום שובב!

'פרפוש' (farfūsh) שם תואר של בן אדם מאופיין בשמחה, עליז או תוסס. יש לציין שהסופית 'וש' נמצאת ברוב השפות המדוברות כמו מצרית קרווש Kroosh, فنكوش fankūsh, طنطوش Tantosh וכו'. מקורה של הסופית אינו ידוע, לדעתנו היא חדרה לעיראקית מדוברת דרך לשון אחרת עד שהתאזרחה בה ונהייתה כחלק אינטגרלי ממנה.

יש לומר כי מרבית הבלשנים הערביים מסכימים שהאות 'ש' המצטרפת בסוף המילה, הנפוצה במדינות ערב השונות, כולל עיראק, נגזרת מהמילה "شيء" (משהו), כפי שניתן לראות באופן ברור במצרית במדוברת: معلش (Ma'lesh), ماظنش (ma-ẓunnish) (סלימ, 2017: 13.10).

הסופית 'וש' נפוצה מאוד בעברית מדוברת, והיא משחקת תפקיד עיקרי שהוא הבעת חיבה בעיקר כשמצטרפת לשמות עצם פרטיים (מרעי, 2013, עמ' 135 – מוצ'ניק, 2000, עמ' 387).

24. "דנוש, אחי, מה איתך? לא ראינו אותך מלא זמן, בוא ניפגש השבוע!"

המילה 'דנוש' מתהווה משם עצם פרטי 'דן' שמצטרפת לו הסופית 'וש' כדי להביע חיבה. גם כן הסופית יוצרת כינוי חיבה כשמצטרפת לשם עצם לועזי:

25. "היה טיול משעמם, אבל לפחות יש לי כמה תמונות להעלות לאינסטוש."

המילה 'אינסטוש' היא כינוי לרשת שיתוף התמונות 'אינסטגרם'. השימוש בסופית '-וש'. התרחב במילים רבות, לא רק בשמות פרטיים, אלא גם במילים אחרות. למשל, המילים הלועזיות 'היי' ו'ביי' הפכו ל 'היוש' ו'ביוש'.

26. "היוש מה קורה ?"

אף על פי שהסופית 'וש' משמשת בדרך כלל להבעת חיבה וקרבה, אלא היא גם משמשת להבעת זלזול, למשל בכינוי גנאי 'ערבוש' המפונה כלפי ערבים:

27. "15 אלף ערבושים הגיעו עד כה לעצרת באום אל-פחם". (לוי, ידיעות אחרונות, 17.06.2009)

מקורה של הסופית 'וש' מעורר מחלוקת בקרב החוקרים, חלק מהם, בהם רוזנטל, מרעי ומוצ'ניק, טוענים שמקורה בלשונות הסלבויות, שתפקידה המקורי הבעת קרבה וחיבה. לעומתם, חוקרים אחרים, כמו ז"ר קרן דובנוב, סבורים כי הסימות 'וש' המשמשת להבעת זלזול, מקורה במרוקאית מדוברת.

טבלה (1) תפקידי האות 'ש' בעיראקית ובעברית מדוברת

תפקיד	עיראקית	עברית
פקודה	✓	✓
שאלה	✓	✓
שאלה רטורית	✓	
אתגר	✓	✓
זיקה		✓
התפעלות	✓	✓
סלידה וגינוי	✓	
איחול וקריאה		✓
הדגשה	✓	✓
שלילה	✓	
חיבה	✓	✓
זלזול		✓

לפי ממצאי הניתוח המוצגים בטבלה שלעיל, ניתוח השימוש באות 'ש' בעיראקית ובעברית מדוברת חושף הן קווי דמיון והן הבדלים ניכרים.

במישור הדמיון, נמצא כי בשתי הלשונות אות 'ש' משמשת לציון פקודה, שאלה, אתגר, התפעלות, הדגשה וחיבה. תפקידים אלה מצביעים על מגמה כללית שבה אות 'ש' משמשת אמצעי לקיצור מבנים לשוניים וליצירת אינטונציה רגשית, תוך שמירה על בהירות התקשורת.

במישור ההבדלים, הממצאים מראים על הבדלים מובהקים: בעיראקית נמצא שימוש ייחודי ב-'ש' לצורך שאלות רטוריות, שלילה וסלידה/גינוי, תפקידים המצביעים על היבט תקשורתי וביקורתי של השיח. לעומת זאת, בעברית תועדה הופעת אות 'ש' בהקשרים של זיקה, איחול וקריאה, וזלזול. כלומר שימושים הנוגעים יותר ליצירת קשרים תחביריים ולביטוי רגשות ביחס לדובר או לנמען.

סיכום

העיראקית המדוברת היא תוצר של שינויים היסטוריים ואינטראקציה רבת שנים עם שפות שונות, תוך השפעות תרבותיות והיסטוריות משותפות עם מדינות שכנות. באופן דומה, התפתחות העברית המדוברת נבעה ממפגש חברתי ויצירת מערכת לשונית חדשה.

האות 'ש' ממלאת תפקיד פונולוגי, לקסיקלי, סמנטי ותחבירי הן בערבית העיראקית והן בעברית המדוברת. בשתי השפות, השימוש באות זו משקף תהליכי פישוט לשוני, והמשכיות היסטורית שמית המעידים על מגמה של קיצור פונולוגי לתקשורת יעילה, תוך שימור יסודות שמיים קדומים והשפעות הדדיות בין לשונות.

האות 'ש' ממלאת פונקציות תחביריות ופרגרמטיות בשתי השפות, במיוחד בהקשר של שאלה, בקשה ופקודה. בעיראקית, היא מופיעה כתחילית במילות שאלה ומפשטת את השפה בהשוואה לערבית הספרותית. בעברית, השימוש ב-'ש' בשאלות תורם להפשטה וליעילות השיחה.

השימוש ב-'ש' כסופית בשתי השפות מעיד על דינמיות לשונית והשפעות בין-לשוניות, בעיראקית היא מציינת חיבה או רכות, ובעברית היא נפוצה בשמות פרטיים להבעת חיבה או קרבה, ולעיתים אף לזלזול.

באופן כללי, ניתוח השימוש באות 'ש' בשתי השפות המדוברות חושף קווי דמיון וייחודיות באופן בו אלמנט פונולוגי יחיד יכול למלא מגוון תפקידים תקשורתיים, רגשיים וחברתיים, תוך שיקוף תהליכים לשוניים דומים והשפעות תרבותיות והיסטוריות שונות.

האות 'ש' מהווה "צומת לשונית-תרבותית" המחברת בין מסורת שמית קדומה לבין התפתחויות מודרניות, תוך הדגמת הגמישות של שפות שמיות מדוברות בעולם דינמי. האות 'ש' היא לא סתם צליל היא כלי רב-עוצמה בערבית עיראקית ובעברית מדוברת, שמשקף איך שפות מתפתחות כדי להתאים לצרכים חברתיים.

Abstract

The Functions of the Letter 'Shin' as a Prefix and Suffix in Iraqi Colloquial Arabic and Hebrew: A Comparative Study

By Hamed Marhoun Hamad

This study explores the use of the letter "Shin (ش / ש)" in Iraqi Arabic and Israeli Hebrew colloquial speech, with a particular focus on its phonetic and semantic distinctiveness in both languages. The letter "Shin" is characterised by a unique sound that captures attention and plays a significant role in expressing a wide range of meanings. The study aims to analyse the morphological, syntactic, semantic, and pragmatic functions that this letter fulfills across different linguistic contexts. The findings suggest that the use of "Shin" as both a prefix and a suffix can be attributed to cross-linguistic borrowing and contact-induced influences, despite its deep-rooted Semitic origins in Iraqi Arabic and its historical embedding in colloquial Hebrew. This phenomenon appears to reflect processes of phonological reduction and specific language-internal developments.

Keywords: Shin letter, Iraqi Arabic, Israeli Hebrew, prefix, suffix.

ביבליוגרפיה

מקורות עבריים

- ארונקין, ל'. (2006). רב-לשוניות כבסיס למחקר הלשון והחברה. כת עת הד האולפן החדש, 89, 98-99.
- בן-שחר, ר'. (2006). העברית המדוברת והסלנג. בתוך ר. רוזנטל, מילון הסלנג המקיף (מהדורה רביעית). הוצאת כתר.
- חמד, ח. מ. (2025). התפקידים הפרגמטיים של משפט השלילה בעברית מקראית: ספר בראשית לדוגמה. Lark, 17 (2/חלק 1), 1089-1061. <https://doi.org/10.31185/lark.4185>
- יזרעאל, ש. (2002). לתהליכי התהוותה של העברית המדוברת בישראל. בתוך ש. יזרעאל, מדברים עברית: כתב עת לחקר הלשון המדוברת והשונות הלשונית בישראל (תעודה, יח. (172-173 pp, אוניברסיטת תל-אביב.
- לוי, י'. (2009, 17 ביוני). המפכ"ל לשעבר חפץ: ערבוש? הייתי אומר בעצמי. ידיעות אחרונות.
- מרעי, ע. א. (2013). השפעת הערבית על העברית המודרנית. תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד. מוצ'ניק, מ. (2000). מגמות בשימוש במילים לועזיות בעברית. לשון, 64, 387-402.
- ניר, ר'. (1989). מבוא לבלשנות (יחידה 1-2-3). תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- נירנבורג, א. (2016, 4 בדצמבר). סערה בפרלמנט הרוסי: "למה שנשלם פנסיות לישראלים?". מקור ראשון. אוחר מ-
<https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/1/ART2/850/063.html>
- נצר, נ'. (2007). עברית בג'ינס: דמותו של הסלנג העברי. הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון.
- ענבר, א. (2019). שעבוד וחיבור! תפקידיהן השונים של המיליות 'ש' ו-'ל' בעברית מדוברת בת-זמננו. (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה"). אוניברסיטת תל אביב, ישראל.
- רוזנטל, ר'. (2018). מילון הסלנג המקיף. הוצאה לאור עברית וכתר-מודן. ירושלים.
- רשף, י'. (2016). על שורשי העברית המדוברת: תופעות המזוהות עם לשון דיבור בעיתונות העברית המוקדמת. עברית – שפה חיה, 7, 387-408.

مقורות عربیة

- جاسم ع، ش.، بولص أ، أ. (2023). المفردات السريانية والعبرية في لهجة جنوب العراق (ذي قار تحديداً). مؤتمر أربائلو الدولي الثاني للدراسات السريانية والسورث، 27(S6). DOI: <https://doi.org/10.21271/zjhs.27.s6.3>
- حمد، ح. م. (2025). الوظائف التداولية لجملة النفي في عبرية التوراة، سفر التكوين أنموذجاً. لارك، 17(2/الجزء 1)، 1061-1089. <https://doi.org/10.31185/lark.4185>
- السليم، ع. (2017، 31 أكتوبر). استعمال الشين في اللهجة العامية العراقية. قوالب العامية العراقية. مسترجع من <https://www.iraqnla.gov.iq/fp/journall/sahafa/kalt%20alsahafa5.htm>
- السليم، ف. ع. (2016، 24 نوفمبر). دمج الكلمات في اللغة العامية العراقية. الحوار المتمدن. العدد 5351. تم الاسترداد من <https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=539007>
- الشبيبي، م. ر. (2007). معجم وأصول اللهجة العراقية. الدار العربية للموسوعات.
- العامري، ش.، & ضيغمي، ع. (2007). النمط الجنوبي في اللهجة العراقية: تاريخ وتطور. مجلة الجمعية العلمية الإيرانية للغة العربية وآدابها، 8، 41-62.
- محمد، ع. غ. (2020). اللاحقة الظرفية (-iš) في اللغات العراقية القديمة وآثارها في اللهجات العراقية الحديثة. مجلة آثار الرافدين، 5(2)، 43-57.
- مطر، س. (2009). موسوعة اللغات العراقية، خمسة آلاف عام من كلام بلاد النهرين. مركز دراسات الأمة العراقية، ميزوبوتاميا/جنيف بغداد، دار الكلمة الحرة-بيروت.